

Артем ВАДИМОВ,
аспірант кафедри теорії держави
та права Національної академії
внутрішніх справ

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА: ОЗНАКИ, ЧИННИКИ, СКЛАДОВІ

Розглядаючи різні прояви верховенства права через призму форм його вираження (наприклад законодавства – яке повинно бути якісним та ефективним щоб гарантувати домінування людських прав в суспільстві їх реальну гарантію та захист з боку держава) треба в першу чергу звертати увагу на його притаманні ознаки, складові елементи та чинники які сприяють досягненню цього бажаного і очікуваного стану. Зважаючи на це, треба навести і розглянути проблематику цього питання посилаючись на наукові актуальні джерела, аналізуючи сучасні думки вчених.

Перш за все верховенство права це ціннісна складова демократичного світогляду, принцип міжнародного та європейського права якій повинен бути покладений у основу законотворчості, застосування права та конкретного рішення внутрішнього переконання судді чи іншої особи яка виконує функцію держави. Луць Л. А., Настасяк І. Ю. у статті «Відповідність сучасних законів України міжнародно-правовим цінностям: гасло чи реальність?» проводячи аналіз українських та міжнародних джерел права таких як: Статуту ООН, Декларації про принципи міжнародного права, Статуту ООН, Статуту РЄ, Лісабонської угоди, а також джерел права України – Декларації про державний суверенітет України, Конституції України, кодексів та законів України роблять висновки, що система загальноновизнаних цінностей, які закріплені в основних принципах міжнародного права, була важливим підґрунтям для формування системи міжнародного права до початку ХХІ ст. і забезпечувала співіснування та співробітництво держав як правовими, так і іншими засобами. Такий механізм був дієвим до появи глобалізаційних викликів (пандемія, війна РФ проти України тощо). Ці та інші чинники зменшили значущість не лише засобів, завдяки яким розв'язувалися загальноцивілізаційні проблеми, а й поставили під сумнів реальність системи загальноновизнаних цінностей, дієвість правових механізмів вирішення міжнародно-правових питань; засвідчили декларативність приписів, зафіксованих у міжнародно-правових документах. Окрім того, постало питання й про реальну можливість міжнародних організацій активно реагувати на глобалізаційні виклики. У зв'язку з сучасними змінами важливим є формування нового концептуального бачення міжнародних організацій, їх ролі, значущості, форми та місця в новому світопорядку; створення дієвого інституційного та функціонального механізму розв'язання загальносвітових проблем; перегляд та оновлення

системи загально визнаних цінностей щодо взаємодії держав-учасниць у межах міжнародних організацій, а також їх зовнішньої взаємодії. Існуючу систему загально визнаних цінностей слід трансформувати у систему правових ідей, які зафіксовані в основних принципах міжнародного права, а їхнє порушення трактувати як неправомірні дії. Механізм їх забезпечення мають складати виключно дієві правові засоби, які зумовлюють пряму (а не під умовою) юридичну відповідальність за їх порушення. Усе це дасть змогу сформувати нові міжнародно-правові форми взаємодії держав-учасниць, які зможуть дієво реагувати на глобалізаційні зміни та забезпечувати належні умови для подальшого розвитку людства. [1 с.149]

Таким чином відповідність міжнародного і національного законодавства новим викликам, загрозам обстановці сьогодення, їх трансформація задля покращення з цією метою є запорукою забезпечення верховенства права та чинником від якого це верховенство залежить.

Не менш важливим для досягнення верховенства права є дієвий інститут громадянського суспільства який стикається з викликом бойових дій внаслідок широкомасштабного вторгнення країни агресора. На думку Майборода Р. В. у статті «Розвиток громадянського суспільства під час війни: нова етика діалогу» можна виокремити ті вектори проєктивної діяльності політичних партій, які мають відіграти певну роль у подоланні бар'єрів на шляху розвитку громадянського суспільства: сприяти, з одного боку, подальшій соціальній консолідації, мобілізації ресурсів виживання, оновленню ролі регіонів, піднесенню патріотичної свідомості та формуванню чітко визначеної національно-громадянської ідентичності в усіх регіонах України, з другого боку, викоріненню негативних наслідків воєнних часів, подоланню суперечливих геополітичних орієнтацій, політичної радикалізації. Одночасно з артикульованими маркерами в ситуації невизначеності є і розуміння неоднозначності ситуації, яка під впливом можливих реальних змін буде унеможлиблювати значущість того чи іншого негативного чинника або взагалі переформатовувати сам контекст функціонування громадянського суспільства, а відповідно, і визначати нові точки розвитку, нові ідеї суспільної етики чи, навпаки, ставати нестійкими елементами. [2, с.104]

У статі «Планування як функція державного управління» зазначається, що планування це вид управлінської діяльності спрямований на визначення перспективного стану об'єкта управління і сприяє формуванню орієнтирів його діяльності у майбутньому. Планування – стрижнева частина всіх систем управління, процес, за допомогою якого система пристосовує свої ресурси до зміни зовнішніх і внутрішніх умов. Тому державне управління й планування перебувають в органічному взаємозв'язку. А його складність полягає у множинності чинників внутрішнього і зовнішнього середовища, часто їх невизначеності, з необхідністю вибору оптимального методичного апарату, з формуванням цільових планових показників, які мають бути конкретними і вимірними. [3, с. 116-117].

Таким чином планування процесу урядування, керування державою виступає операційною складовою досягнення верховенства права та примату прав людини над іншими цілями, завданнями та доцільністю. Результатом планування є окремий інтелектуальний продукт, кошторис і документ одночасно – план який є послідовною програмою з суворо-логічним переліком-порядком чітких дій, окремих заходів та конкретних кроків здійснених в певних часових рамках для досягнення важливих цілей. Такий нормативний документ (який є приватним випадком масштабного плану) в сфері державного управління повинен бути ґрунтовно розроблений та узгоджений з прогнозуванням реальних обставин поточної та перспективної дійсності (тобто містити у собі результати і прогнозування), охоплювати і передбачати не тільки основну лінію діяльності але і альтернативні її варіанти та паралельні лінії поведінки в залежності від змін в зовнішньому середовищі. Створення наявності такого плану (як результат мудрої, системної та постійної державотворчої роботи уповноважених владних суб'єктів з залученням наукового, експертного, громадського середовища) на головних змістовних напрямках, профільних та специфічних питаннях, актуальних суспільних запитах та очікуваннях, важливих сферах життя та економіки (та його реальне виконання, що дуже важливо) – є складовою та необхідною умовою верховенства права. До того ж такий працюючий план свідчить також і про ефективну дію норм права що містяться у текстах законів та підзаконних актах – тобто є одним із проявів багатогранного поняття - соціальна ефективність законодавства.

Слід зазначити що досягнення мети та дотримання принципу верховенства права неможливе без функціонуючого механізму реалізації прав людини якій є одночасно чинником, ознакою, проявом та складовою верховенства права. Дієвість цього механізму у великій мірі залежить від процедурних (процесуальних) норм права закріплених у законах а вони будуть в свою чергу якісними при правильному їх конструюванні. Дзейко Ж.О. у статті «Конструювання процедурних норма права у законах в контексті реалізації прав людини: техніко-юридичні аспекти» серед іншого звертає увагу на важливий практичний аспект, а саме визначення у законах чітких термінів прийняття підзаконних актів органами виконавчої влади на підставі і з метою реалізації закону, та їх своєчасне втілення у життя виконавчою владою. І на цьому тлі актуальним є вирішення проблем меж функціонування органів влади. З одного боку, законодавцю слід дотримуватися меж нормотворчої конкретизації, не втручатися у сферу діяльності органів виконавчої влади. У той же час, не можна перетворювати бланкетну норму права, закріплену у законі у засіб делегування законодавчих повноважень парламентом іншим суб'єктам. В такому разі приписи підзаконних нормативних актів можуть вихолостити положення законів. Також автором наголошується на необхідності та потребі у формуванні загальносистемного підходу у сфері реалізації законодавчої техніки. [4, с. 61].

Доречним при розгляді ознак, складових та чинників верховенства права

є наведення позиції Шумик О. М. що захист прав людини, як правова цінність ЄС, має першочергово ідеологічне значення, оскільки через неї здійснюється формування, актуалізація, спрямування та виправдання одних напрямів діяльності та засудження інших. В умовах євроінтеграції України, відданість правовим цінностям Союзу, удосконалення власної системи захисту прав людини мають стати важливими геополітичними та соціокультурними завданнями для нашої країни, оскільки відповідно до критеріїв вступу до ЄС лише держава із відповідним рівнем дотримання прав та основних свобод людини може стати повноправним членом Євросоюзу. [5, с. 388-389].

Таким чином Євроінтеграція це одночасно мета шлях і дороговказ досягнення верховенства права в Україні і пронизує це поняття в усіх аспектах.

Підводячи підсумок розгляду теми суті верховенства права та головних його чинників, ознак, складових можна дійти висновку що верховенство права – це комбінація дій у процесі та комплекс досягнень у результаті як держави так і суспільства спільними зусиллями у площині урядування, якості і ефективності законів, дипломатичної взаємодії на міжнародній арені, інтеграції у Європейську Спільноту, наявність ідеології демократії у розумі та дії більшої частини народу та рішеннях всього державного апарату, адекватна відсіч та супротив сучасним викликам світової безпеки, розуміння центрального місця людської особистості її прав, свобод та законних інтересів у бутті, необхідність постійного розвитку і прогресу людства.

---

1. АЛЬМАНАХ ПРАВА. Трансформація законодавства України в сучасних умовах. Випуск 14. Київ: Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України, 2023. 534 с.

2. Україна в умовах формування нового світового порядку : зб. матеріалів XXXV Харків. політол. читань (м. Харків, 28 квіт. 2023 р.) /М-во освіти і науки України, Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого ;Харків. асоц. політологів. – Харків : Право, 2023. – 152 с.

3. Організаційно-управлінське та економіко-правове забезпечення діяльності Єдиної державної системи цивільного захисту (ЄДСЦЗ): Матеріали VIII Всеукр. наук.-практ. конф., м. Черкаси, 16 берез. 2023 р. – Черкаси: видавець Вовчок О. Ю., 2023. – 370 с.

4. Свобода, безпека та незалежність: правовий вимір: [Матеріали XIII Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, Національний авіаційний університет, 24 лютого 2023 р.] – 646 с.

5. Ювілейні наукові читання, присвячені пам'яті академіка Володимира Володимировича Копейчикова (до 100 річчя з дня народження) : зб. Матеріалів (Київ, 17 лист. 2023 р.) / Редкол. : С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський, М. М. Пендюра, Ю. В. Кривицький. Київ : 7БЦ, 2023. 392 с.